

BELLE TEN

Cilt: LXIII

Nisan 1999

Sayı: 236

FETHİYE MÜZESİ'NDEKİ ERKEN LİKYA STATER DEFİNESİ

MELİH ARSLAN*

Bu define, 19 adet gümüş sikkeden oluşmuştur. Tüm sikkelerin tipleri aynı olmakla birlikte, çok farklı kalıp özellikleri taşımaktadır. Likya'nın en erken sikke darplarından olan bu tipteki sikkeler, Likya'ya özgü olup, 9.50 gr. ağırlıktadır. Stater olarak isimlendirilen bu birimdeki sikkelerin, ön yüzünde sağa bazen sola yürüyen yaban domuzu ve arka yüzde ise, kare çukur içerisinde deniz kaplumbağası betimlenmiştir¹.

Kültür Bakanlığımızdan almış olduğumuz bir izinle, 1991 ve 1992 yıllarını kapsayan dönemde, Fethiye Müze Müdürlüğü'nde, başkanlığım altında, İngiliz meslektaşlarımla sikke araştırmaları ve katalog yayınlanması konusunda bir çalışma yaptık. İşte bu çalışmalarımız esnasında müzeye yeni gelmiş olan ve müze koleksiyonlarında o güne kadar bir iki örneği bulunan bu define dikkatimizi çekti.

Söz konusu bu define grubundan Fethiye Müzesi'ne, 1992 yılında iki ayrı grup girmişti. Biri 5 adet, diğeri bu yayıma konu olan 19 adet sikkeden oluşmakta idi. Her iki küçük define grubu da kaçakçılarda polis tarafından yakalanmıştı. 1992 yılında bir tesadüf eseri ayrı ayrı kişilerde yakalanmış olan bu grupların Fethiye mıntukasında yeni bulunmuş tek bir definenin parçaları olduğunu düşünmekteyiz. Yakalanmayan ve ne kadar olduğunu tahmin

* Makalemin oluşumu esnasında yardımlarını gördüğüm, can dostum Dr. Chris Lighthfoot'a ve gazeteci yazar sayın Özgen Acar'a arşivinde bulundurmuş olduğu Elmalı Definesi'nin fotoğraf fotokopilerini faydalanmama sunduğu için çok teşekkür ederim.

¹ George Francis Hill, M.A., *Catalogue of The Greek Coins of Lycia, Pamphylia and Pisidia*. London.1897. s. 4, no. 17-18.

edemeyeceğimiz diğer gruplarında yakında yurt dışındaki sikke pazarlarında gözükeceği aşikârdır.

Fethiye Müzesi Sikke Kataloğu çalışmaları daha uzun süreceği için, bu müzede nümizmatik bilimi açısından önemli ve ilginç gördüğümüz sikkeleri ve özellikle böylesine önemli küçük defineleri bir an önce yayınlayarak bilim dünyasına tanıtmayı bir görev saymaktayız. 5 adetlik daha küçük grubu, yayınlamak üzere Coin Hoards serilerine göndermiştik². 19 adetlik büyük grubu da burada yayınlamaktayız. Sikke Defineleri için 19 adet küçük görülmesine rağmen bu tip için bu define halihazırda dünyadaki en büyük define olarak görülmektedir.

Likya hanedanlığı ve genel Likya sikkelerinin ilk bilimsel tasniflerini ünlü İngiliz kâşif Sir Charles Fellows ve ünlü Fransız nümizmatu Ernest Babelon yapmışlardır³. Likya sikkeleri M.Ö. 6. yüzyılın son çeyreğinde basılmaya başlanmıştır⁴. Sikkelerin üzerinde yer alan Pers hükümdarlarının ya da satraplarının isimleri ya Grekçe, ya Pers dilinde, ya da yerli Likçe dilindedir. Bu nedenle bu sikkelerin yazıtlarının okunması güçtür. En erken örneklerde ön yüzde bir yaban domuzu protomu, arka yüzde ise kaba bir incus çukuru bulunur. Yaklaşık 9.50 gr. ağırlığındaki bu gümüş stater Likya'ya özgüdür. Yaban domuzunun omuzları üzerinde bazen, Likya hanedanlığı hükümdarlarının veya satrapların isimlerinin ilk harfleri olması muhtemel olan harfler veya monogramlar bulunur. Bunlardan KVB harfleri büyük olasılıkla Kserkses'in Yunanistan seferinde Pers donanmasına komuta eden *Kuberniskos*'un adının ilk üç harfidir⁵. Likya'nın en erken örnekleri olan bu ilk seri staterler yaklaşık olarak M.Ö. 480 civarında sona ermektedir. Bu tarihten sonra içlerinde burada yayınlamış olduğumuz örnekteki gibi, yaban domuzu artık protom olarak değil, bütün olarak gözükmektedir. Arka yüz tiplerinde ise, deniz kaplumbağasından başka, pegasus; boğa; çift yunus balığı; aslan; Herakles; sfenks; triskeles (üç bacak) ve tetraskesles (dört bacak) betimlemeleri görülmeye başlar.

² Bkz. Coin Hoards VIII, ed.,U. Wartenberg, M.J. Price and K.A. McGregor, London. 1994.,Inv. no. 32; Western Lykia/eastern Caria, 1992, M. Arslan and A. Dervişağaoğlu, tarafından yayınlanacak.

³ C. Fellows, *Coins of Ancient Lycia before the Reign of Alexander*, London. 1855. ve E. Babelon, *Traité des monnaies grecques et romaines*, tom. I-IV, Paris. 1901-1933.

⁴ O. Morkholm, *The Classification of Lycian Coins before Alexander the Great*. JNG 14 (1964), s. 65 vd.

⁵ Herodotos, VII. 98.

Definedeki 19 adet sikkenin ağırlıkları çok çeşitlidir. En yüksek ağırlık 9.40 gr., en düşük ağırlıktaki sikke ise, 6.71 gram'dır. Definedeki sikkelerin ön yüzünde yer alan yaban domuzu bir sikke hariç (Bkz.no. 5) hepsinde sağa doğru yürümektedir. Günümüzde de bu dağlık bölgede çok görülen yaban domuzu, bazı sikkeler üzerinde, ön ayaklarını yere dayamış ve burnunu toprağa sürer (yiyecek bulmak için kök sökerken) şekilde betimlenmiştir. Arka yüzde, *quadratum incusum* (kare çukur) içerisinde bir deniz kaplumbağası üstten yüzer şekilde gösterilmiştir. Kare çukur'un kenarlarında inci dizisi halinde kare bordür vardır. Definemizin 1, 2, 4, 5 ve 6 no'lu sikkelerinde kaplumbağanın sırtındaki kabuğun (bağanın) halkaları gösterilmiştir. Bilindiği üzere kaplumbağaların sırtındaki bu halkalar hayvanın yaşını göstermektedirler. Yine burada belirtmek isterim ki, tıpkı bugün Köyceğiz-Dalyan İztuzu sahillerinde yumurtlamaya gelen ve çok tanınan *Caretta Caretta* deniz kaplumbağalarının antik dünya içerisinde de sevgi ve ilgi gördüklerine ilişkin bu sikkeler iyi bir örnek teşkil ederler. Sırt yaş halkaları gösterilmiş bu 5 örnek bize göre bu serinin ilk basımları olmalıdır. Çünkü, bu sikkelerde kare çukur düzensiz ve kaplumbağalar ise çukurun kenarlarına taşmaktadır. Geri kalan 3 ve 6-19 numaralı sikkelerde kaplumbağa daha küçük yapılmış ve kenarlara hiç taşma yoktur. Aynı zamanda bu 14 sikkenin hepsinde de kaplumbağanın sırtındaki yaş halkaları görülmez. Buradan hareketle kaplumbağanın sırt halkaları gösterilen gruptaki 5 sikke bu serinin ilk yıllarından yani M.Ö. 480-470 yıllarından olmalıdır. Kaplumbağaların küçük olduğu ve yaş halkaları gösterilmeyen gruptaki 14 sikke de bu serinin son yılları, M.Ö. 470-460 baskıları olmalıdır.

Fellows ve Babelon tarafından ilk tasnifleri yapılan bu sikkeler, erken Likya sikkelerinin II. serisi olarak belirlenmiştir. British Museum Katalogları da, M.Ö.500-460 tarihlerine vermiştir bu kaplumbağalı tipleri. SNG von Aulock kataloglarında bu tarihlendirme, M.Ö. 500-440 olarak biraz aşağı çekilmiştir⁶.

Sonuç olarak, Likya'nın nadir bu tip sikkeleri Paris'de Cabinet des Médailles 2 adet, British Museum'da 4 örnek, SNG Von Aulock kataloglarında 4 adet, SNG Boston⁷ katalogunda 1 adet ve yüzyılın definesi olarak

⁶ SNG Von Aulock, *Lykien*, Berlin . 1964. no. 4071-4074 (4 adet). ve *BMC Lycia*, s. 4 , no. 14-17(4 adet).

⁷ SNG Boston : A.B. Brett, *Catalogue of Greek Coins*, repr. NewYork. 1974. no. 2082 (1 adet).

isimlendirilen, ‘‘Elmalı Definesi’nde’’ 1900 adet gümüş sikkeden 970 adeti Likya’ya ait olmasına karşılık, ancak kaplumbağalı sikkelerden sadece bir adet bulunmaktadır⁸. Ayrıca, bir kısmının yurt dışına kaçırıldığını tahmin ettiğim bu definedeki sikkelerin birkaç örneğine son yıllarda yurt dışında yayınlanmış olan müzayede kataloglarında rastladık. Ama bunların bizim definemizin parçası olduklarına dair elimizde sağlam bir kanıtımız yoktur. Bu satış kataloglarından Lanz’da 5 örnek ve Klasik Nümizmatik Auction’da 1 adet vardır⁹. Bu sikkelerden bir adet ise ilk defa müzemize 1995 yılında gelmiş olup, bu nadir sikkenin kaplumbağalı arka yüzünü, Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nin 1996 yılı takvimine almıştık.

Definenin tarihlenmesi için en güvenilir kanıt şüphesiz, tüm sikkeleri yayınlanmamakla beraber asrın definesi olarak isimlendirilen, Elmalı Definesi baz alınmalıdır. Çünkü, bu define üzerinde çalışmış dünyanın en saygın nümizmatları bu definenin en geç tarihli sikkesini M.Ö. 460 yılından aşağıya koymamaktadırlar. Elmalı Definesi’nde de bir adet bizim kaplumbağalı sikkemizden¹⁰ vardır. Böylece, 20. yüzyılın en büyük definesi olan Elmalı Definesi’ndeki bu tek örneğe göre Fethiye Müzesi’ndeki bizim definemiz M.Ö. 480 - 460 yılları arasında darp edilmiş bilinmeyen erken Likya hane-danlığı dönemindedir.

⁸ Bkz., Coin Hoards VIII, Inv. no. 48, 1982 yılında Antalya-Elmalı’da bulunmuş olan bu define yurt dışına kaçırılmış ve şu anda definenin büyük bir bölümü Amerikalı koleksiyonerler, William Kock, Jeffrey Spier ve Jonathan H. Kagan isimli şahısların koleksiyonunda bulunmaktadır. Bu define gerek büyüklüğü, gerekse de Likya konusunda sikkelerin çokluğu ve içinde yer alan oktahedral ve dekadrahmi gibi en büyük birimdeki paraların çokluğu ile dünya define buluntularının lideridir. Bu definenin ülkemize kazandırılması için Türkiye Cumhuriyeti Devleti ABD nezdinde, koleksiyonu elinde bulunduran kişilere dava açmış olup, mahkeme halen devam etmektedir.

⁹ Numismatik Lanz, Auktion 68, Münzen der Antike, 6 June 1994, no. 211-215 ve CNG Auction 42, May 29-30, NewYork 1997, Lot. 520.

¹⁰ Bkz., William Kock, Jeffrey Spier ve Jonathan H. Kagan, *Elmalı Definesi*, Env. no. 826, Ağırlık: 9.26 gr. ; Yön: 8.

KATALOG

BİLİNMEYEN LİKYA HANEDANLIĞI, M.Ö. 480 - 460

Ön Yüz : Yaban domuzu sağa doğru yürüyor.

Arka Yüz: Deniz kaplumbağası, kare çukur içersinde ve inci dizisi şeklinde kare bordür.

- 1- 9. 10 gr. ; 19 mm. ; Yön: 12;
Ref. Traité 138; BMC Lycia, no.17; SNG v.Aul.4072.
- 2- 9. 16 gr. ; 19 mm. ; Yön: 3;
Ref. Traité 138; BMC Lycia, no.18; SNG v.Aul.4072.
- 3- 9. 26 gr. ; 20 mm. ; Yön:12;
Ref. Traité 138; BMC Lycia,17; SNG v. Aul.4072; Lanz 213.
- 4- 9. 35 gr. ; 19 mm. ; Yön:5
Ref. Traité 138; BMC Lycia,17; SNG v.Aul. 4072;Lanz 213.

Ön Yüz: Yaban domuzu sola.

Arka Yüz: Deniz kaplumbağası kare çukur içerisinde ve noktalı kare bordür.

- 5- 9.40 gr. ; 20 mm. ; Yön:11;
Ref. BMC Lycia, 20; SNG v. Aul.4071; 2743; Lanz 212.
- 6- 9.27 gr. ; 19 mm. ; Yön: 5;
Ref. BMC Lycia, 18; SNG v. Aul. 4072; Lanz 213.
- 7- 9.27 gr. ; 20 mm. ; Yön: 12;
Ref. BMC Lycia, 18; SNG v. Aul. 4072.
- 8- 8.61 gr. ; 20 mm. ; Yön: 1;
Ref. Traité 137; BMC 17; SNG v. Aul. 4073; Lanz 214.
- 9- 7.72 gr. ; 19 mm. ; Yön: 4;
Ref. Traité 137; BMC 17; SNG v. Aul. 4073; Lanz 214.
- 10- 8.01 gr. ; 19 mm. ; Yön: 5;
Ref. Traité 137; BMC 17; SNG v. Aul. 4073; Lanz 214.
- 11- 8.36 gr. ; 20 mm. ; Yön: 1;
Ref. Traité 137; BMC 17; SNG v. Aul. 4073; Lanz 214.

- 12- 8.36 gr. ; 20 mm. ; Yön: 3;
Ref. Traité 137; BMC 17; SNG v. Aul. 4073; Lanz 214.
- 13- 7.65 gr. ; 19 mm. ; Yön: 2;
Ref. Traité 137; BMC 17; SNG v. Aul. 4073; Lanz 214.
- 14- 8.30 gr. ; 20 mm. ; Yön: 2;
Ref. Traité 137; BMC 17; SNG v. Aul. 4073; Lanz 214.
- 15- 7.47 gr. ; 19 mm. ; Yön: 3;
Ref. Traité 137; BMC 17; SNG v. Aul. 4073; Lanz 214.
- 16- 7.16 gr. ; 19 mm. ; Yön: 1;
Ref. Traité 137; BMC 17; SNG v. Aul. 4073; Lanz 214.
- 17- 8.70 gr. ; 19 mm. ; Yön: 2;
Ref. Traité 137; BMC 17; SNG v. Aul. 4073; Lanz 214.
- 18- 9.15 gr. ; 20 mm. ; Yön: 2;
Ref. Traité 137; BMC 17; SNG v. Aul. 4073; Lanz 214.
- 19- 6.71 gr. ; 19 mm. ; Yön: 5;
Ref. Traité 137; BMC 17; SNG v. Aul. 4073; Lanz 214.

FAYDALI KAYNAKÇALAR:

- Charles Fellows, "*Coins of Ancient Lycia*", London, 1855.
- J. P. Six, "*Monnaies Lyciennes*", R.N., Paris, 1886 ve 1887.
- E. Babelon, "*Les Perses Achéménides*", pp. lxxxix-cxiii, 63-82, Paris, 1893.
- G. F. Hill, N.C., London, 1895, pp. 1-44.
- G.F. Hill, "*British Museum Catalogues of Greek Coins, Lycia*", London, 1897.
- E. Babelon, "Inventaire de la Coll. Waddington", pp. 153-177, Paris, 1898.
- J. P. Six, N.C., London, 1898, pp. 199-217.
- O. Morkholm, "*The Classification of Lycian Coins before Alexander the Great*" JNG 14 (1964), s. 65 vd.
- O.Morkholm and G.Neumann, "*Die Lykische Münzlegenden*",
NachAkGött (1978), s.3-38.

- M.Amandry et L.Pradel, "*Un tiers de statère Lycien inédit*", BSFN 43/8 (1988),s.446-447.
- J.H.Kagan, "*The Decadrachm Hoard Chronology and Consequences*", CAAPE,(1987) s. 21-28 (Elmalı Definesi).
- N.Olcay and O.Morholm, "*The Coin Hoard From Podalia*", NC 11 (1971), 1-29 ve 11 levha.
- J.Spier, "*Lycian Coins in the Decadrachm Hoard*", CAAPE (1987), s. 29-37(Elmalı).
- N.Vismara, "*Monetazione arcaica della Lycia, II. La Collezione Winsemann Falghera*", (Glaux 3), Milano, 1989. 362 sayfa.
- J.Zahle, "*Persian Satraps and Lycian Dynasts. The Evidance of the Diadems*, Proceedings of the 9.International Congress of Numismatics. Bern, 1979.

